

Sygn. akt IV CSK 453/09

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 16 kwietnia 2010 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Mirosława Wysocka (przewodniczący)

SSN Teresa Bielska-Sobkowicz (sprawozdawca)

SSN Józef Frąckowiak

w sprawie z powództwa Syndyka masy upadłości R.(...) Zakładów Mięsnych Spółki z o.o. w W.

przeciwko R.(...) C.(...). w W. Spółce z o.o. w W.

o ustalenie i zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 16 kwietnia 2010 r.,

skargi kasacyjnej strony pozwanej

od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 5 lutego 2009 r., sygn. akt I ACa (...),

- 1. uchyła zaskarżony wyrok w punkcie II (drugim) podpunkt 1 (pierwszy) i oddała w tym zakresie apelację, znosząc wzajemnie koszty procesu za obie instancje**
- 2. oddała skargę kasacyjną w pozostałym zakresie**
- 3. znosi wzajemnie koszty postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Sąd Okręgowy w T., po rozpoznaniu sprawy z powództwa syndyka masy upadłości „R.(...)” Zakładów Mięśnych sp. z o.o. w upadłości w W. przeciwko „R.(...) C.(...) w W.” sp. z o.o. w W. o uznanie czynności prawnych za bezskuteczne i zapłatę, wyrokiem z dnia 27 października 2008 r. oddalił powództwo.

Z dokonanych ustaleń wynika, że w okresie od 10 grudnia 2005 r. do 31 stycznia 2006 r. pozwana spółka zawarła z „R.(...)” Zakłady Mięsne Sp. z o.o. w W. pięć umów sprzedaży wyrobów mięsnych za łączną kwotę 104 983,88 zł, objętych fakturami szczegółowo wskazanymi w pozwie. W czasie zawierania umów pozwana była współnikiem sprzedającej spółki. Towar został wydany, a zapłaty pozwana dokonała przez potrącenie przysługujących jej wierzytelności. W dniu 30 maja 2006 r. „R.(...)” Zakłady Mięsne sp. z o.o. w W. jako dłużnik złożyła wniosek o ogłoszenie upadłości, a 29 września 2006 r. Sąd Rejonowy w W. ogłosił upadłość obejmującą likwidację majątku.

Oceniając stan faktyczny Sąd Okręgowy stwierdził, że odpowiada on regulacji zawartej w art. 128 ust. 1 i 2 Prawa upadłościowego i naprawczego. Wobec tego jednak, że wskazane w pozwie umowy zostały wykonane, a zapłata nastąpiła przez potrącenie wzajemnych wierzytelności, uwzględnienie powództwa z art. 134 p.u.n. prowadziłoby do nałożenia na pozwaną obowiązku ponownej zapłaty za ten sam towar, co nie znajduje, w ocenie tego Sądu, uzasadnienia. Fakt wykonania umów oznacza, że nie nastąpiły skutki określone w art. 134 p.u.n., co powoduje, że nie doszło do bezskuteczności czynności prawnej, o jakiej mowa w art. 128 p.u.n.

Po rozpoznaniu sprawy na skutek apelacji powoda Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 5 lutego 2009 r. zmienił powyższy wyrok w ten sposób, że ustalił bezskuteczność objętych pozwem umów sprzedaży i zasądził od pozwanej na rzecz masy upadłości równowartość towaru w kwocie 104 983,88 zł. Sąd ten podzielił ustalenia faktyczne dokonane przez Sąd pierwszej instancji, dodatkowo wskazując, że towar będący przedmiotem sprzedaży został przerobiony i zbyty przez pozwaną na rzecz osób trzecich. Dokonując odmiennej oceny prawnej wskazał, że wydanie towaru pozwanej było skutkiem bezskutecznej czynności prawnej w rozumieniu art. 128 p.u.n. Tym samym, zgodnie z art. 134 ust. 1 tej ustawy, pozwana, jako nabywca towaru, z uwagi na

istniejącą z mocy prawa bezskuteczność tych czynności, zobowiązana jest do zwrotu do masy upadłości wartości towaru.

Wyrok Sądu Apelacyjnego pozwana zaskarżyła skargą kasacyjną, opartą na pierwszej podstawie kasacyjnej (art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.), w której zarzuciła naruszenie: 1) art. 128 ust. 2 w zw. z art. 128 ust. 1 i art. 134 ust. 1 Prawa upadłościowego i naprawczego polegające na przyjęciu, że w sprawie ma zastosowanie art. 128 ust. 2 i uznanie - wbrew hipotezie art. 134 ust. 1 – że pozwana zobowiązana jest do przekazania do masy upadłości równowartości zakupionego towaru;

2) art. 134 ust. 1 Prawa upadłościowego i naprawczego przez zasądzenie od pozwanej dochodzonej pozwem kwoty, gdy dyspozycja wskazanego przepisu nakazuje w pierwszej kolejności zastosować rozstrzygnięcie polegające na przekazaniu do masy tego, co z niej ubyło;

3) art. 189 k.p.c. przez uznanie, że nie ma on zastosowania w sprawie. Konkludując wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku i oddalenie powództwa w całości, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna jest zasadna jedynie w części, w jakiej zarzucała naruszenie art. 189 k.p.c. Podzielić należy zarzut, że wytoczenie powództwa o uznanie czynności prawnych za bezskuteczne (art. 128 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe i naprawcze, tekst jedn. Dz. U. z 2009 r., Nr 175, poz. 1361; dalej: p.u.n.) jest co do zasady niedopuszczalne, jeżeli w konkretnej sytuacji można wytoczyć powództwo o świadczenie. Wyrok wydany w takiej sprawie ma bowiem charakter deklaratoryjny, skutek bezskuteczności powstaje z mocy samego prawa, co jasno wynika z art. 128 p.u.n., syndyk zaś może wytoczyć powództwo o świadczenie, to jest o wydanie tego, co wskutek bezskutecznej czynności prawnej ubyło z masy upadłości albo do niej nie weszło (art. 134 p.u.n.). W kwestii tej pojawiały się co prawda rozbieżne poglądy zarówno w doktrynie jak i w orzecznictwie, jednak za dominujący można uznać pogląd, że bezskuteczność czynności prawnej *ex lege* zachodzi bez potrzeby zaskarżania takiej czynności w drodze powództwa, co nie wyłącza w razie sporu możliwości wytoczenia powództwa o ustalenie na podstawie art. 189 k.p.c. (por. m.in. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 26 listopada 1999 r., III CKN 464/98, z dnia 3 października 2007 r., IV CSK 184/07, z dnia 3 października 2008 r., I CSK 93/08, a także wyrok wydany w sprawie tych samych stron w dniu 8 stycznia 2010 r., IV CSK

298/09). Dla uzasadnienia tego poglądu należy wskazać (jak w toczącej się wcześniej pomiędzy tymi samymi stronami sprawie IV CSK (...) oraz rozpoznanej w tym samym dniu sprawie IV CSK (...), że prawo upadłościowe jest częścią systemu prawa cywilnego, w którym co do zasady prawu podmiotowemu odpowiada roszczenie procesowe, realizowane w drodze powództwa o ustalenie, o zasądzenie albo o ukształtowanie stosunku prawnego. Wytoczenie powództwa o ustalenie (art. 189 k.p.c.) wymaga wykazania istnienia interesu prawnego, którego nie ma z reguły wówczas, gdy możliwe jest wytoczenie powództwa o świadczenie. Wyrok wydany w sprawie o ustalenie nie stanowi tytułu egzekucyjnego, a kwestia będąca przedmiotem rozstrzygnięcia bez wytoczenia takiego powództwa zostanie rozpoznana jako przesłanka powództwa o świadczenie. Specyfika prawa upadłościowego i naprawczego nie daje podstaw do innego pojmowania interesu prawnego w wytoczeniu powództwa o ustalenie. Należało w konsekwencji uznać, że nie ma uzasadnienia prawnego jednoczesne wytoczenie powództwa o ustalenie bezskuteczności z mocy prawa czynności prawnej (art. 129 p.u.n.) i o zasądzenie równowartości tego, co wskutek tej czynności ubyło z majątku upadłego albo do niego nie weszło (art. 134 p.u.n.), a wyrok uwzględniający jednocześnie oba te powództwa narusza art. 189 k.p.c.

Niezbędne zatem stały się uchylenie zaskarżonego wyroku w części, w jakiej zmienił wyrok Sądu pierwszej instancji poprzez uwzględnienie powództwa o ustalenie bezskuteczności czynności prawnych i oddalenie w tym zakresie apelacji powoda.

Dalsze zarzuty podniesione w skardze kasacyjnej nie są zasadne. Uwzględnienie roszczenia z art. 134 p.u.n. wymagało przesądzenia dwóch kwestii: po pierwsze – czy dokonane przez upadłego czynności objęte są z mocy prawa sankcją bezskuteczności, a po drugie – czy na skutek takich czynności jakieś wartości z majątku upadłego ubyły albo do niego nie weszły. O tym, jakie czynności są z mocy prawa bezskuteczne przesądza treść art. 128 p.u.n. Zgodnie z treścią przepisu, są to czynności prawne odpłatne, działane przez upadłego w terminie sześciu miesięcy przed dniem zgłoszenia wniosku o ogłoszenie upadłości z określonym kręgiem podmiotów. Wbrew zarzutom skarżącej, inne przesłanki, jak to, czy są to czynności dokonywane w zwykłym toku działalności przedsiębiorstwa, czy i jaki miały wpływ na majątek upadłego, nie mają znaczenia dla oceny, czy są objęte sankcją bezskuteczności. Nawet zatem w sytuacji, w której w sensie ekonomicznym nic z majątku upadłego nie ubyło, są bezskuteczne, jeżeli spełnione są kryteria określone w art. 128 p.u.n. W takiej natomiast sytuacji może się okazać, że bezzasadne jest

roszczenie z art. 134 p.u.n. Nie każda bowiem bezskuteczna czynność prawna upadłego prowadzi do powstania roszczenia z art. 134 p.u.n. lecz tylko taka, na skutek której majątek upadłego uległ pomniejszeniu bądź nie zwiększył się. Jeżeli zatem na skutek bezskutecznej czynności upadłego nie nastąpiło żadne przesunięcie majątkowe, roszczenie określone w art. 134 p.u.n. nie powstaje. Niezbędne jest więc ustalenie, czy majątek upadłego pozostałby taki sam, gdyby takiej czynności nie dokonano. Kwestia ta mieści się w sferze ustaleń faktycznych, które pozostają poza kontrolą Sądu Najwyższego.

Z dokonanych ustaleń wynika, że na skutek bezskutecznych umów sprzedaży upadły wydał pozwanej towar w postaci wyrobów mięsnych. Pozwana zapłaciła za ten towar w taki sposób, że potrąciła wierzytelność upadłego z tytułu ceny sprzedanych wyrobów mięsnych z wierzytelnością wzajemną z tytułu wcześniejszych transakcji. Gdyby zatem upadły nie dokonał czynności stanowiących objęte pozwem umowy sprzedaży, w jego majątku pozostałby towar w postaci wyrobów mięsnych, a pozwana miałaby wobec niego wierzytelność z tytułu wcześniejszych transakcji. Wierzytelność ta podlegałaby zgłoszeniu do masy upadłości i zaspokojeniu stosownie do przepisów regulujących postępowanie upadłościowe.

Nie można podzielić twierdzeń skarżącej, że w sensie ekonomicznym aktywa upadłego nie zostały pomniejszone, skoro wcześniej nabył od pozwanej surowiec, który posłużył do wytworzenia przetworów. Przede wszystkim, w sprawie nie dokonano takich ustaleń, a stan faktyczny ustalony przez Sąd drugiej instancji jest dla Sądu Najwyższego wiążący (art. 398¹³ § 1 k.p.c.), a ponadto przedmiotem rozważań są określone w pozwie odpłatne czynności dokonane przez upadłego, nie zaś jakiegokolwiek inne czynności dokonane wcześniej lub później. Nie jest więc zasadne twierdzenie skarżącej, że z majątku upadłego nic nie ubyło, a powództwo z art. 134 p.u.n. podlegało oddaleniu.

Wbrew zarzutom skarżącej, nie budzi zastrzeżeń zasądzenie na rzecz syndyka masy upadłości równowartości sprzedanych pozwanemu wyrobów mięsnych. Sąd Apelacyjny ustalił bowiem, jakkolwiek bez pogłębionych rozważań, że towar ten został zbyty i rozdysponowany na rzecz osób trzecich, wobec czego fizyczny zwrot tego towaru nie jest możliwy i zasądzeniu podlega jego równowartość w pieniądzu (art. 134 § 1 p.u.n. *in fine*).

Wbrew także zarzutom skarżącej nie można uznać, aby zaskarżony wyrok oznaczał zobowiązanie pozwanej do dwukrotnej zapłaty za ten sam towar, co w konsekwencji powoduje określoną uciążliwość i może wręcz prowadzić do

wyeliminowania z obrotu gospodarczego nie tylko upadłego, ale także jego kontrahenta, pozostającego z nim w normalnych i stałych stosunkach handlowych. Należy zwrócić uwagę, że celem leżącym u podstaw art. 128 i 134 p.u.n., a także innych przepisów działu trzeciego ustawy, jest ochrona wszystkich wierzycieli, a nie tylko niektórych z nich, nawet jeżeli pozostawali z upadłym w stałych stosunkach handlowych. Chodzi o to, aby czynności prawne zdziałane przez upadłego z określonym kręgiem podmiotów nie wpływały negatywnie na możliwość zaspokojenia w postępowaniu upadłościowym wszystkich wierzycieli.

Przepis art. 128 p.u.n. nie uzależnia sankcji bezskuteczności czynności prawnej odpłatnej od tego, czy upadły w zamian uzyskał zapłatę bądź spełnił inne świadczenie wzajemne. Jeżeli tak się stało, zastosowanie ma art. 134 § 2 p.u.n. umożliwiający zwrot świadczenia wzajemnego osobie trzeciej, jeżeli znajduje się w masie upadłości oddzielnie od innego majątku lub gdy masa upadłości jest nim wzbogacona, a w innym wypadku osoba trzecia może dochodzić wierzytelności w postępowaniu upadłościowym. Trzeba także zwrócić uwagę, że sankcja bezskuteczności i zwrotu świadczenia, o jakich mowa w art. 128 i 134 p.u.n. nie jest odosobniona, również bowiem inne przepisy prawa przewidują sytuację, w której pomimo dokonania zapłaty możliwe jest zaspokojenie się przez wierzycieli z nabytej przez osobę trzecią rzeczy (np. art. 527 k.c., art. 848 i 930 § 1 k.p.c.)

Bezzasadny jest także zarzut naruszenia art. 93 p.u.n. Przepis ten w sprawie w ogóle nie miał zastosowania, dotyczy bowiem potrącenia wzajemnych wierzytelności istniejących w dniu ogłoszenia upadłości, podczas gdy w okolicznościach rozpoznawanej sprawy uległy wcześniejszemu umorzeniu na skutek potrącenia.

Wobec powyższego orzeczono jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. w części, w jakiej skargę kasacyjną oddalono, oraz art. 398¹⁶ k.p.c. w części, w jakiej podlegała uwzględnieniu.